

Száz éve született Arthur Koestler

BEVEZETÉS

Makovecz Benjamin

műfordító
makoveczb@mail.datanet.hu

Budapesten a Szív utcában egy elhanyagolt ház falán emléktábla tudatja az arra járókkal, akik épp nem a pestiek állatbarát voltának félreismertetlen bizonyosságaira figyelnek, hogy született volna ott egy Arthur Koestler nevezetű, aki... – évszám szerepel még a táblán, meg a dátum, amikor felerősítették a málladozó vakolatra. Azon a napon tiszta, verőfényes idő volt, és e sorok írójára életében először rámosolygott hajdani fizikatanára. Beszéddek hangzottak el, a rendőrök rutinosan terelték más irányba a befordulni akaró autókat, s az ablakfüggönyök mögül nyugtalanul gyanakvó pillantások vigyázták az eseményeket. *Mit akarnak ezek?* Az egész szertartás nem tartott túl soká. A könyvek egyre-másra megjelennek, végre van emléktábla is, most már lassan mindenki tudni fogja, hogy ki is az a Koestler, igazán legfőbb ideje. Menjünk haza.

E sorok írójának Arthur Koestlerrel való első találkozása Bécsben esett, egy furcsa, több lakásból, sőt több épületen át egybenyitott, zegzugos könyvesboltban, ahol barátjával járt alig egy-két évvel az utólag rendszerváltásnak nevezett, s a

könyvesbolt belső terénél cseppet sem kevésbé kusza történelmi eseménysorozat után. – Ezt ismered? – kérdezte a barátja, és levett a polcról egy vastag kötetet; valami *Sleepwalkers*. – Nem. – Na, akkor el kell olvasnod – mondta a barátja, és még valami olyasmit, hogy ő ettől lett az, ami, meg hogy mi is lett – alig felidézhető. E sorok írója szót fogadott. A könyv vele jött, aztán ő is az lett, ami – valamitől mindannyian azok leszünk.

Koestler 1983-ban halt meg; megölte magát. – Remek – mondta felesége, Cynthia a jóbarátnak, Mikes Györgynek, aki előző este telefonon lemondta rendes, heti találkozásukat, mondván: Tíz nap múlva újra itt vagyunk és akkor átjövünk. A sonka is eláll... – Remek... – A találkozás már nem jött létre. Arthur és Cynthia aznap éjjel olyan vidékre távozott, ahonnan az ember csak nagyon indokolt esetben kel útra, hogy találkozzon valakivel. Ezután már csak egy találkozásról van tudomásom – személyes, ritka ajándékként, de *A vakvéletlen gyökerei* című esszé kaján illusztrációjaként is felfogható.

E sorok írója éjjeli madár. Akkor szeret dolgozni, amikor már csend van és sötét, senki nem telefonál, és alszik szeretett kutyája is. Éjjel negyed három körül már minden elmerül, és nem marad más, mint a szöveg, a jelenés, a nyelv és a képernyő négyszöge. Az *Alvajárókon* dolgozott – úgy a kétharmada körül tarthatott –, amikor világosan megérezte, hogy látogatója van. Koestler jobboldalt, mögötte állt, talán még egy méterre sem; egyik kezében cigaretta, másikkal a könyökét fogta; homlokát ráncolva, hunyorogva mosolygott – szemébe szállt a füst. E sorok írójának

hátra se kellett fordulnia; a jelenlét olyan barátságos, s egyben olyan kétségbevonhatatlan és természetes volt, mintha már kora este óta folya a beszélgetés. Egy mondatról volt szó; valahogy, valami nem *trafált* – nem volt igazán rossz, de ott, az a bal oldala, lehetne egy kicsit kontúrosabb – erről szólt a látogatás, meg hát arról, hogy már hónapok óta milyen jól beszélgetünk. És persze arról, hogy egyszer a jövőben, amikor e sorok írója a *Vakvéletlent* fordítja majd, mennyire meg fogja érteni, hogy a barna zakós, dohányos éjjeli vendég, aki végül is nem várta meg a finom sonkavacsorát az idő, és a

néha szűk, de mindenképpen meghitt valóság háta mögül integet neki – *látlak!*... A mondat aztán megváltozott egy kicsit, és a látogatásra már csak a *másik* cigarettafüst enyhe illata emlékeztetett egy darabig.

Az ekkor még hátralévő kilenc könyv fordításakor már nem történtek említésre méltó dolgok.

A *Magyar Tudomány* e havi – 2005/9 – száma Arthur Koestler születésének (1905. szeptember 5.) századik évfordulójára emlékezik. E sorok írója abban a megtiszteltetésben részesült, hogy a szám vendégszerkesztője lehet, s a következő

cikkek megírására belátása szerint kérhetett fel olyanokat, akiktől értékes és érdekesítő írásokat remélt – az eredmény felülmúlta eleve merész várakozásait. Gábor Éva, Hargittai István, Hidegkúti Béla, Holuber Ernő, Körmeny Zsuzsa, Márton László és Palló Gábor a rajongó, a szépíró, a tudományos esszéista, a krakéler, a polihisztor és a fenegyerek Koestler káprázatosan gazdag életének egy-egy kristálylapját; műveinek néhány izgalmas vonatkozását és összefüggését; kiterjedt kapcsolatainak és levelezésének egy-egy szereplőjét és mozzanatát elemzik és ismertetik.